

Hagerømlinger

– fra prydd til problem

Hagerømlinger – hva er problemet?

Vi har lange tradisjoner for å importere pryddplanter til hager og parker. I de fleste tilfeller er plantene til ubetinget glede, men når de finner veien over hagegjerdet kan de lage trøbbel. Disse plantene kaller vi «hagerømlinger».

Hageplanter blir problemarter

De fleste hagerømlinger gjør liten skade, men noen arter kan gjøre stor skade på vår hjemmehørende flora. Disse artene endrer naturtypenes struktur og artssammensetning, og i mange tilfeller etablerer de monokulturer hvis prosessen pågår uforstyrret. Felles for alle artene i denne brosjyren, er at de fortrenger og skygger ut de andre plantene som lever der. Ikke bare plantelivet, men også insekter, dyr og fugler blir påvirket av disse endringene. Hageplanter kan dessuten bære med seg sykdommer.

Spredning av fremmede, svartelistede arter mellom land og kontinenter regnes i dag som en av de viktigste årsakene til tap av biologisk mangfold på kloden og påfører landene store økonomiske kostnader.

Hva kan vi hageeiere gjøre?

Å hindre spredning er det mest effektive tiltaket mot fremmede, skadelige arter. Hovedformålet med denne brosjyren er derfor å informere deg som hageeier om hvilke hageplanter som kan opptre invaderende i norsk natur, slik at du kan ta et riktig valg av vekster til din hage. Hvis du allerede eier én eller flere risikoarter, vil brosjyren gi deg råd om hvordan du kan opptre aktsomt for å hindre at plantene spres til naturen.

Forskrift om fremmede organismer

For å hindre at fremmede arter invaderer norsk natur og fortrenger norske arter, har regjeringen fastsatt strengere regler. I 2016 ble det vedtatt en forskrift om fremmede organismer. Det er Miljødirektoratet som er myndighet for den nye forskriften.

I første omgang er det 28 planter som er blitt forbudt. Forbudet omfatter både import, salg og

Kjempe-springfrø «på rømmen» utenfor hagegjerdet. Foto: Catrine Curle, Fylkesmannen.

Kjempe-springfrø sprer seg raskt med frø som "slynges" opptil 7 meter fra morplanten. Foto: Åsmund Tysse, Fylkesmannen.

HAGERØMLING: Hageplante som har etablert seg i naturen.

SVARTELISTET PLANTE: Plante som har negativ effekt på naturen.

FREMMEDE ART: En art som er innført til landet, tilsiktet eller utilsiktet, men som opprinnelig hører hjemme et annet sted.

FORBUDSLISTE: Liste over arter som det er forbudt å selge og plante.

utsetting. Blant forbudsplantene finner vi mange vanlige hageplanter. Det nye regelverket har ikke tilbakevirkende kraft slik at du må fjerne dem fra hagen, men du må være særlig aktsom slik at de ikke spres fra din hage.

Hva betyr forbudet for deg?

For oss hageeiere betyr forbudet at vi ikke må flytte på, dele eller gi bort planter som er oppført på forbudslista. Ikke gi noen til naboen, men heller ikke til salgsboden på planteloppemarkedet. For å unngå å spre disse plantene i ditt nærrområde er det derfor viktig å sette seg inn i hvilke planter forbudet gjelder.

Hageeierens ansvar

Som hageeier skal en passe på å holde plantene innenfor hagegjerdet. For kanadagullris, for eksempel, betyr det å klippe ned blomsterstanden etter blomstring. Slik hindrer du planten i å sette frø som kan fly ut av hagen. For planter som sprer seg ved utløpere, kan du sette opp fysiske barrierer. Verst er det å kontrollere planter som har bær eller nyrer. De spises av fugl som sår frø langt utenfor vår kontroll.

Enkeltplanter eller mindre bestander kan kanskje fjernes for den gode sak? Frø og røtter kan pakkes godt inn og legges i restavfallet, da går det til forbrenning. Noen hageavfallsmottak har spesielle containere for svartelistede arter. Hageeiere som bor i

nærheten av skog og mark har et særlig ansvar, men også hageeiere i byen må passe på plantene sine.

Her finner du viktig og oppdatert informasjon

- Forskrift om fremmede organismer: lovdata.no
- Det norske hageselskap: www.hageselskapet.no/forbudte-planter/
- Miljødirektoratet: www.miljodirektoratet.no/
- Artsdatabanken: www.artsdatabanken.no/

Kjempebjørnekjeks

Heracleum mantegazzianum

Tromsøpalme

Heracleum persicum

Mindre aktuell i Oslo og Akershus enn andre fylker, men er like problematisk. Har ganske lik biologi og utseende som kjempebjørnekjeks.

BEGGE PÅ FORBUDSLISTEN

Kjempebjørnekjeks og tromsøpalme har begge store flikete blader og store skjærmer med hvite blomster. De tykke stenglene inneholder en giftig plantesaft som kan gi brannskader på hud. Foto: Anne Kjersti Narmo.

OPPRINNELSE: Vest-Asia

UTSEENDE: 2-4 meter høye to- til fler-årige planter med blomster i store hvite skjærmer. De første årene har den kun en bladrossett. Etter noen år blomstrer den og dør vanligvis etter blomstringen. Meget store, flikete blader. Skjermplantefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER:

Etablert mange steder langs veier, jernbanelinjer og på skrotemark. Derfra sprer den seg til bekkedrag, strandsoner, skogkanter og eng. Kan utkonkurrere all stedegen

vegetasjon og tilhørende dyreliv. Kan medføre økt erosjon langs vannveier.

BEKJEMPELSE: Rotkutting eller oppgraving tidlig i vekstsesongen, med oppfølgende tiltak utover sommeren på nyspirte planter og eventuelle nye skudd fra eldre røtter. På planter med blomster eller frø, klippes disse av og sendes til forbrenning. Bekjempelse må ofte gjentas, kanskje i 7-10 år på grunn av frø i bakken. Sprøyting på forsommeren, på 15-25 cm høye planter kan være effektivt mot kjempebjørnekjeks, men dreper også annen vegetasjon.

Rotkutting er en effektiv metode for å fjerne kjempebjørnekjeks. Foto: Kim Abel, Naturarkivet.no

En plante av kjempebjørnekjeks kan ha 50.000 frø som kan være spiredyktige i 7-10 år. Foto: Catrine Curle, Fylkesmannen.

Oppfølging senere i sesongen på nyspirte planter.

ANNET: Planten er mellomvert for skadeorganismer på en rekke hage- og jordbruksvekster. På grunn av sin dominerende vekst kan den hindre sikt langs vei og jernbane.

SPREDNING: Kjempebjørnekjeks spres med frø. Et individ kan produsere opp til 50.000 frø. Frøene faller oftest ned rundt morplanten, men kan spres med vind og vann og følge med biler og spres langs veinettet. Spres lett ved flytting av jord.

VIKTIG! Kjempebjørnekjeks utgjør et helseproblem. Plantesaften inneholder en gift som virker irriterende på hud kombinert med sollys, og kan gi brannskader med blemmer og sår. Plantesaft i øynene kan gi varige synsskader. På grunn av plantesaften er det nødvendig å bruke hansker og være tildekket ved bekjempelse av artene.

Rynkerose

Rosa rugosa

PÅ FORBUDSLISTEN

OPPRINNELSE: Nordøst-Asia

UTSEENDE: Flerårig busk, 1-2 meter høy. Store, røde, rosa eller hvite blomster. Blomstrer gjennom hele sommeren. Store, oransjerøde, kjøttfulle nyper. Rynkete blader og tykke, hårete og tett tornete skudd. Rosefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER:

Kan danne tette kratt langs strandkanter hvor den kan konkurrere ut det stedegne biologiske mangfoldet i naturtyper som strandeng og sanddyner. Rynkerose tåler saltholdig, skrin jord.

BEKJEMPELSE: Oppgraving av små forekomster. Veksten kan svekkes

med nedkutting som gjentas mange ganger i sesongen og over flere år. Sprøyting på 30-40 cm høye planter vurderes, fordi plantene er svært vanskelig å fjerne helt ved mekaniske metoder. Små frøplanter kan lukes.

ANNET: Det er laget en nasjonal handlingsplan. Karakteriseres som en internasjonal problemart, spesielt i kystnære områder.

SPREDNING: Formerer seg både med rotskudd og frø. Frøene spres med fugl og nypene flyter i sjøen til nye vokseplasser langt vekk fra morplanten. Spres ved flytting av jord.

Blomstene til rynkerose danner store nyper på høsten. Fuglene spiser frøene og kan spre dem langt. Nypene spres også via vann. Foto: Jon Markussen, Fylkesmannen. Innfelt foto: Rynkerosen har tett med tornet, det skiller dem fra de viltvoksende rosene.

Parkslirekne

Reynoutria japonica

Kjempestlirekne

Reynoutria sachalinensis

Hybridslirekne

Reynoutria x bohemica

ALLE PÅ FORBUDSLISTEN

Blomstene til parkslirekne setter av og til frukt i Norge.
Foto: Øystein Røsok, Fylkesmannen.

OPPRINNELSE: Nordøst-Asia

UTSEENDE: Flerårlige, stovokste planter med opprette, kraftige stengler som vokser meget raskt og kan bli 2-4 meter høye på en sesong. Vedaktige stengler som visner om vinteren. Store, brede, spisse og læraktige blader som er 10-45 cm lange. Blomstrer om høsten med hvite blomster. Hybridslirekne er en kryssning mellom de to andre artene. Slireknefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER:

Parkslirekne regnes som en av verdens mest problematiske fremmede arter. Danner tette, høye bestander

og konkurrerer ut stedegen vegetasjon. Vokser langs samferdselsårer, langs vannveier og i skogkanter. Den kan også føre til erosjon, spesielt langs vassdrag, siden det dannes lite undervegetasjon der den har etablert seg.

BEKJEMPELSE: Plantene kan kuttes så langt ned mot bakken som mulig i mai-juni. Plantematerialet må ikke legges i kompost da de lett etablerer seg der, men i tett plastsekk og legges i restavfallet eller spør på avfallsmottaket hvor det skal legges. Nedkapping gjentas med 3-4 ukers mellomrom gjennom hele vekstsesongen. Sprøyting kan være

et alternativ selv om forekomstene er små, da arten er svært vanskelig å bekjempe ved andre metoder, og fordi nedkapping av planten representerer en spredningsfare. Sprøyting på 40-50 cm høye planter. Bekjempelsen må gjentas flere år.

ANNET: På grunn av sin dominerende vekst kan den hindre sikt langs vei og jernbane.

SPREDNING: Formerer seg raskt med krypende jordstengler og med biter av stengler. Biter av jordstenglene kan spres ved flytting av planter og jord, maskiner og via vann.

Parkslirekne danner tette bestander som skygger ut alt under.
Foto: Øystein Røsok, Fylkesmannen.

Kjempestlirekne (bildet) har hjerteformet bladbasis, parkslirekne har rett. Foto: Olav Haaverstad.

Kjempestspringfrø

Impatiens glandulifera

PÅ FORBUDSLISTEN

OPPRINNELSE: Himalaya

UTSEENDE: Ettårlig, hurtigvoksende plante, opp til 180 cm høy med hul saftig stengel. Bladene er sagtannede, mørkegrønne og sitter motsatt, eller tre i krans og har kjertler ved grunnen. Hvite til mørk rosa blomster. Blomstring og frøsetting fra juli til frosten kommer. Springfrøfamilien.

Frøkapslene til kempestspringfrø «eksploderer» ved berøring og slynger ut frøene.
Foto: Catrine Curle, Fylkesmannen.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER:

Fortrenger andre planter i fuktig skog, våt eng, på flommark, i vei-, vann- og grøftekanter. Da arten kan danne tette bestander langs vassdrag, og det etablerer seg lite undervegetasjon der den vokser, kan den bidra til erosjon.

BEKJEMPELSE: Luking og slått.

Bekjemper første gang tidlig i blomstringsperioden (begynnelsen av juli) og gjentas hver 3. uke. Små bestander kan lukes før blomstring, mens større og tettere bestander kan slås så langt ned mot bakken som mulig, slik at småplanter også fjernes. Står plantene nær vann bør ikke slåtematerialet bli liggende fuktig, da

kan veksten og frømodning fortsette. Tildekking av bakken kan også hindre oppspiring av nye planter. Termisk bekjempelse (spesielle maskiner som bruker varmtvann) er effektivt. Dette gjøres i juni før blomstring.

SPREDNING: Planten har stor frøproduksjon og sprer seg raskt med frø som «slynges» opp til 7 meter ut fra morplanten. Frøene spres lett via vann eller ved at de følger med jord. Avkappede plantedeler har kort levetid, men kan også slå rot.

Kjempestspringfrø trives der det er litt fuktig og frøene kan spres langt via vann.
Foto: Catrine Curle, Fylkesmannen.

Kanadagullris sprer seg med frø og krypende jordstengler, og danner ofte tette bestander. Foto: Øystein Røsok, Fylkesmannen.

Kanadagullris

Solidago canadensis

PÅ FORBUDSLISTEN

OPPRINNELSE: Nord-Amerika

UTSEENDE: 90-180 cm høy, kraftig, opprett flerårig plante, med skruetilte, lansettformede, tannete blader. Gule blomster i pyramideformede hoder som blomstrer fra august til oktober. Kurvplantefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Danner tette bestander i skog- og vegkanter, langs jernbanelinjer, på skrotemark og på eng som ikke er i bruk, oftest på bynære arealer. Skygger ut og fortrenger stedege planter. Trives i all slags jord, sol eller halvskygge.

BEKJEMPELSE: Luking og oppgraving. Slått før blomstring er også aktuelt for større bestander. Frøstander klippes av og sendes til forbrenning slik at frøene ikke spres.

ANNET: Kjempegullris *Solidago gigantea* ssp. *serotina* er svært lik kanadagullris, men har kraftigere vekst og trives bedre på fuktigere mark. Planten har sannsynligvis de samme invaderende egenskapene som kanadagullris. Kjempegullris har etablert seg enkelte steder på Østlandet.

SPREDNING: Spres med rotskudd, frø og stengelbiter. Stor frøproduksjon, disse er lette og spres med vind. Spres lett ved flytting av jord.

Hver plante av kanadagullris kan produsere opptil 10.000 frø som spres med vind. Blomstene bør klippes av for å hindre spredning. Foto: Catrine Curle, Fylkesmannen.

Hagelupin

Lupinus polyphyllus

PÅ FORBUDSLISTEN

OPPRINNELSE: Nord-Amerika

UTSEENDE: Flerårig 50-150 cm høy plante med opprette, ugreinete stengler og koplete blader. Vanligvis blå, men også hvite, rosa, blekgule og fiolette blomster i om lag 50 cm lange klaser. Store hårete belger. Erteblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Vokser på alle typer skrotemark, spesielt langs veikanter. Etablert på hav- og elvestrender med grus- og sandjord. Nitrogenfikserende, og øker jordens næringsinnhold til fordel for næringskrevende og konkurransesterke arter. Fortrenger stedege planter.

BEKJEMPELSE: Kan lukes eller graves opp tidlig i sesongen. Fjern frøstander, slå så nær bakken som mulig på forsommeren og gjenta utover i sesongen. Avfall fra lupiner kan legges i kompost, hvis de ikke har begynt å utvikle frø.

SPREDNING: Formerer seg både med jordstengler og frø. Hver plante kan produsere flere hundre frø. Frø kan ligge i inntil 50 år i jorda uten redusert spireevne. Spres lett ved flytting av jord.

Pollen fra lupiner reduserer formeringsevnen til humler. Foto: Catrine Curle, Fylkesmannen.

Gravmyrt

Vinca minor

KREVER TILLATELSE FOR UTSETTING

OPPRINNELSE: Europa og Lilleasia

UTSEENDE: 5-25 cm høy vintergrønn, krypende plante med lansettformede, blanke, mørkegrønne, hårløse blad. 3 cm store blå blomster i juni og utover i sesongen. Gravmyrtfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Vokser i skog og vegkanter. Er meget skyggetålende. Tallrik og mattedannende enkelte steder rundt Oslofjorden, og utgjør en trussel mot rike skogmiljøer, spesielt i edelløvsog. Skygger ut og fortrenger stedege vegetasjon.

SPREDNING: Formerer seg raskt med krypende stengler som slår rot.

BEKJEMPELSE: Luking (inklusive underjordiske deler) som gjentas, eventuelt tildekking med lystett duk i minst ett år.

Blomstene til gravmyrt setter ikke frø i Norge, men planten sprer seg ved hjelp av krypende, rotslående stengler. Foto: Kim Abel, Naturarkivet.no

Fagerfredløs har spredd seg ut i naturen fra der hageavfall har blitt kastet. Foto: Bård Bredeesen, Naturarkivet.no

Fagerfredløs. Foto: Egil Michaelsen.

Fagerfredløs

Lysimachia punctata

OPPRINNELSE: Lilleasia og Sørøst-Europa

UTSEENDE: 70-100 cm høy urteaktig flerårig plante med stive, opprette og noe greinete stengler. 2-4 lansettformede, kranstiltede blad. De gule blomstene sitter i kranser og er helkronete, femtallige og regelmessige. Hele planten er hårete. Nøkleblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Vokser særlig godt i moldrik, sandholdig, lett jord som holder på fuktigheten og gjerne der det er litt skygge. Danner tette bestander som fortrenger annen vegetasjon.

BEKJEMPELSE: Luking eller oppgraving. Plantematerialet sendes til forbrenning eller kontrollert kompostering.

SPREDNING: Spredning med rotskudd og frø over korte distanser. Spres ved flytting av jord.

Russekål

Bunias orientalis

OPPRINNELSE: Vest-Asia og Øst-Europa

UTSEENDE: 60-120 cm høy, flerårig urt med greinete stengel. Grunnbladene er fjærflikete og langskaftet, nedre blad med stor trekantet endeflik. Stor, greinete, gul blomsterstand som blomstrer i mai-juli. Frøene modnes i juli – august. Kraftig påerot. Korsblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Russekål danner tette bestander på tidligere jordbruksmark, langs samferdselsåre og ulike typer skrotemark. I spredning i strandsonen og tørrenger i Indre Oslofjord. Ettersom planten er såpass stor og dominerende konkurrerer den ut stedegen flora.

BEKJEMPELSE: Gjentatt slått eller luking fra tidlig i sesongen i det planten starter strekningsveksten (høyde ca. 30 cm). Planten slås så nærme bakken som mulig. Tiltak gjentas gjennom sesongen, minimum 4 ganger. Ved oppgraving eller rotkutting må tiltak også gjentas flere ganger gjennom

Russekål tilhører korsblomstfamilien. De fire gule kronbladene danner et «kors». På våren kan russekål dominere landskapet, spesielt langs veier. Foto: Øystein Røskog, Fylkesmannen.

sesongen fordi roten vil danne nye skudd etter kutting. Frøspredning hindres ved å slå plantene før frøsetting. Ved slått etter blomstring bør ikke planten bli liggende eller komposteres, men pakkes i tett plastsekk og legges i restavfall eller på avfallsmottak.

SPREDNING: Planten har frøspredning, men røttene kan utvikle nye planter hvis de deles opp eller forstyrres, for eksempel ved graving. Flytting av jord som inneholder frø, røtter eller biter av røtter sprer planten til ny voksesteder.

Platanlønn (til høyre) har buttere blader en vår hjemlige spisslønn (til venstre). Foto: Olav Haaverstad, Fylkesmannen.

Platanlønn

Acer pseudoplatanus

KREVER TILLATELSE FOR UTSETTING

OPPRINNELSE: Mellom- og Sør-Europa

UTSEENDE: Opp til 25 m høyt løvfellende tre med rund krone. Blader femlappete, mørkegrønne, om lag 20 cm lange og brede blad med butte fliker (spisslønn har spisse fliker på bladene). Små, gulgrønne blomster i hengende klaser. Lønnfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Ungplantene er svært skyggetolerante. Kan på kort tid endre sammensetningen av trær og bli dominerende, spesielt i løvskog der beite og annen skjøtsel har opphørt. Er en trussel mot mangfoldet i edelløvskog. Tåler vind, sjøsprøyt og forurenset luft.

BEKJEMPELSE: Små planter kan lukes og eventuelt slås med kantklipper. Stubbebehandling ved felling av større trær hindrer oppslag av stubbeskudd.

SPREDNING: Spres med frø og stubbeskudd. Frøene sitter i todelte frukter (« nesoer») som har vinger og de spres med vind. Frøene er svært spiredyktige.

Kystsonen i Indre Oslofjord

Russesvalerot har etablert seg i store mengder i verneområdene i Indre Oslofjord. Her fortrenger den sjeldne og truede planter.
Foto: Jon Markussen, Fylkesmannen.

Gunstig klima og kalk- og skiferrig berggrunn gir grunnlag for en mangfoldig flora på øyene og i kystområdene i Indre Oslofjord. Indre Oslofjord har faktisk den mest mangfoldige artssammensetningen og den største forekomsten av truede arter i hele Norge. Rødlisterarter er arter som er sjeldne eller truet, og vil ofte være indikatorer på sjeldne eller truede naturtyper med store verneverdier. Dette livsmangfoldet blir forsøkt tatt vare på gjennom at områder vernes.

Et hovedtrekk ved plantelivet i Indre Oslofjord er forekomst av mange tørketålende og kalkkrevende arter. Den rike floraen gir også et svært artsrikt insektliv, og mange sjeldne, sårbare og truede sommerfuglarter lever på øyene. Oslofjordens unike naturkvaliteter gjør at vi har et internasjonalt an-

svar for å ta vare på denne naturarven.

En rekke plante- og dyrearter i Oslofjorden har det blitt færre av, noe som skyldes endring i arealbruk, økt ferdsel og annen aktivitet. I mange naturområder er det likevel fremmede arter som er den største trusselen mot det biologiske mangfoldet. På grunn av naturinngrep, flytting av masser, økt ferdsel, gunstig klima og andre faktorer er øyene spesielt utsatt for at nye arter blir innført eller spredt. Hageplanter rundt hytter og annen bebyggelse på øyene utgjør en risiko for spredning ut i naturområdene.

På de neste sidene omtales noen fremmede arter som er spesielt problematiske i kystsonen i Indre Oslofjord. Merk at flere arter er lokalt problematiske.

Russesvalerot

Vincetoxicum rossicum

OPPRINNELSE: Ukraina

UTSEENDE: 100-150 cm høy plante, brunrøde blomster, opprett stengel som kan slynge seg rundt annen vegetasjon. Belgkapsel med frø som har frøull. Gravmyrtfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Arten vokser fortrinnsvis på lysåpen, steinete kalkrik mark. Russesvalerot danner tette bestander og er derfor en stor trussel på kalkrike enger og skråninger i Indre Oslofjord. Den har økt betraktelig på øyene i Oslo kommune de siste tiårene. Utbredelsen i dag er begrenset til Oslo, Nesodden og Drammen, men det er stor spredningsfare til kysten sørover. Er en av de største truslene mot biologisk mangfold på øyene.

BEKJEMPELSE: Luking eller slått, flere ganger i løpet av sommeren før utvikling av frukter. Bruk hansker ved luking, planten kan fremkalle allergiske reaksjoner. Plantematerialet bør ikke legges på kompost, men i tett plastsekk. Ta kontakt med kommunen eller nærmeste avfallsanlegg for å avklare hvor det kan leveres.

SPREDNING: Spres lett ved flytting av jord. Frøene spres med vind fra en øy til en annen.

Russesvalerot i blomst. Foto: Øyvind Bjorbækmo.

Innfelt foto: Russesvalerot får kapsler med frø og frøull. Merk hvordan bladstilkene går opp og to og to blader ut til siden.

Foto: Pål Martin Eid.

Syrin

Syringa vulgaris

OPPRINNELSE: Asia

UTSEENDE: Syrin kan bli en 3-5 meter høy, frodig, tett busk eller et lite tre. Blålige eller rosa duftende blomsterklaser (15-25 cm lange) på forsommeren. Mørkegrønne motsatte hjerteformete eller bredt eggformete hele blad. Oliventrefamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Har spredt seg fra hager ved hytter i Oslofjorden. Nøysom plante, trives like godt på skrin jord som på jord i god hevd. Størvokst og skygger ut viltvoksende arter, dekker store arealer.

BEKJEMPELSE: Oppgraving, nedhogging. Sterk beskjæring kan gi en "foryngelseeffekt" ved at planten setter nye rotskudd slik at den sprer seg ytterligere.

SPREDNING: Spres seg mest med rotskudd som gir opphav til nye planter, men sprer seg også noe med frø.

Syrin kan gjerne stå i hagen, men når den spres i naturen er den et stort problem. Her fra Lindøya naturreservat. Foto: Tore Bjørkøyli. Innfelt foto: Hageselskapet.

Fremmede mispel-arter

Cotoneaster spp.

PÅ FORBUDSLISTEN ELLER KREVER TILLATELSE FOR UTSETTING Dielsmispel, sprikemispel og blomstermispel er på forbudslisten i 2017, mens krypmispel, blankmispel, mørkmispel og filtmispel må man søke om tillatelse for å plante.

OPPRINNELSE: Europa, Nord-Afrika og Asia

BEKJEMPELSE: Luking, oppgraving og repeterende nedkapping.

UTSEENDE: Felles for artene i mispelslekten, er at de er løvfellende busker som får rosa, hvite eller hvit-rosa blomster. Høyden varierer fra 0,5-4 meter. Alle får dekorative bær utover høsten. Rosefamilien.

PASS PÅ: Ikke fjern mispelarter om du ikke kan skille på artene. To norske arter finnes på øyene, dvergmispel og svartmispel, den sistnevnte er meget sjelden.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: I Oslo og Akershus er flere introduserte mispel-arter i spredning, særlig på øyene i fjorden. Mispel konkurrerer effektivt ut annen vegetasjon.

ANNET: Det er forbudt å importere mispler på grunn av faren for smitte av pæreprann og totalt planteforbud for bulkemispel og pilemispel.

SPREDNING: Fruktene spres med fugl.

Blankmispel er den vanligste mispelarten som er forvillet i Oslofjorden. Foto: Wikipedia

Gravbergknapp

Phedimus spurius

Sibirbergknapp

Phedimus hybridus

BEGGE PÅ FORBUDSLISTEN, KREVER TILLATELSE TIL BRUK PÅ GRØNNE TAK

OPPRINNELSE: Fra Ural og Øst-Europa til Kaukasus.

UTSEENDE: 5-15 cm høy, sterkt teppedannende, flerårig, krypende med rotstående stengler. Gravbergknapp har rosa-hvite blomster, sibirbergknapp har gule. Sukkulente blader. Bergknappfamilien.

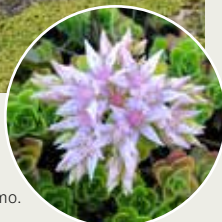
NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Danner tette matter som fortrenger den naturlige forekommende vegetasjonen. Vokser særlig på tørt berg, men trives på all slags jord. Ut Konkurrerer sjeldne og truede arter på kalkrike strandberg og enger.

BEKJEMPELSE: Luking, mange år på rad. Tidkrevende og man må være nøye. Planter som lukes legges i tette sekker og leveres på avfallsmottak. Tepper med disse artene kan også tildekkes med lystett duk i 1-2 år.

SPREDNING: Spres med rotskudd, men sprer seg også noe med frø.

Sibirbergknapp. Foto: Egil Michaelsen.

Gravbergknapp danner tykke matter som hindrer andre planter å vokse. Foto: Anne Kjersti Narmo.

Filtarve

Cerastium tomentosum

Sølvarve

Cerastium biebersteinii

BEGGE PÅ FORBUDSLISTEN

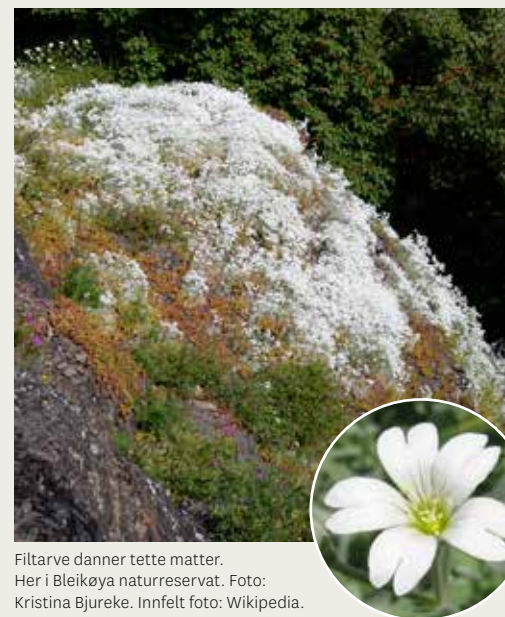
OPPRINNELSE: Italia og Krim

UTSEENDE: 10-40 cm høye tuedannende planter med små blad som er dekket av hvite filthår. Femtallige hvite blomster på gaffelgreinete blomsterstilker. Blomstrer i juni. Nellikfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Fortrenger viltvoksende arter på tørre kalkbakker, knauser og strandberg.

BEKJEMPELSE: Luking flere år på rad og/eller tildekking.

SPREDNING: Spres ved rotskudd og frø.

Filtarve danner tette matter. Her i Bleikøya naturreservat. Foto: Kristina Bjureke. Innfelt foto: Wikipedia.

Gullregn

Laburnum anagyroides

Alpegullregn

Laburnum alpinum

BEGGE PÅ FORBUDSLISTEN

OPPRINNELSE: Mellom- og sør-Europa

UTSEENDE: Opp til 7 meter høyt, løvfellende tre eller busk, tre-komplett blad, mattgrønne og noe hårete småblader. Grågrønne og hårete greiner. Gule, 15-25 cm lange klaser som blomstrer på forsommeren. Utvikler belger med svarte, svært giftige frø. Alpegullregn er mer hardfør enn vanlig gullregn, og skiller seg fra denne ved blanke og mellomgrønne blad, blomster i spisse 20-40 cm lange klaser. Erteblomstfamilien.

NEGATIVE ØKOLOGISKE EFFEKTER: Tørr, lett kalkjord ser ut til å være favorittvoksestedet, der den fortrenger stedegen vegetasjon. I spredning på øyer og i kystsonen i Indre Oslofjord.

BEKJEMPELSE: Små gullregnplanter kan lukes og eventuelt slås. Blir plantene større må de tas ned med egnet redskap.

SPREDNING: Spres raskt med frø som spirer lett.

Gullregn på Malmøya, Oslo. Foto: Jon Markussen, Fylkesmannen. Innfelt foto: Bård Bredesen, Naturarkivet.

Hagearbeid er hyggelig for store og små. Med god planlegging kan dere få en hage der plantene ikke «rømmer». IStockPhoto.

Gode råd for hagestell

Ikke plant risikarter i hagen

Når du kjøper hageplanter er det viktig at du vurderer risikoen for at planten sprer seg ut av hagen og etablerer seg i naturen.

Spør betjening på utsalgsstedet om plantens egenskaper og faren for at den sprer seg ut av hagen og truer naturlig biologisk mangfold. Det finnes ofte gode erstatningsarter som ikke etablerer seg lett i naturen.

Hvis du skal bytte planter eller få stiklinger av en hagevenn må du selv undersøke om plantene kan invadere naturlig vegetasjon i ditt nærområde. Informasjon finnes i denne brosjyren, hos artsdatabanken.no, hos miljøvernrådgivere i kommunen eller Fylkesmannen.

Hva gjør du med hageavfallet?

Hageavfall er som annet avfall, det er forbudt å dumpe det i naturen. De fleste kommuner har hageavfallsmottak der du kan levere avfallet ditt. Pass på at det er godt innpakket når det fraktes til mottaket.

Skal planteavfall legges i kompost, kan det med fordel tørkes i sola først og legges i midten av komposten hvor det er varmest, slik at stengel- og rotbiter ikke begynner å vokse igjen. Hvis komposten er varm arbeider mikroorganismene godt. De fleste frø tåler ikke temperaturer over 60-70 grader og vil derfor normalt dø i en varm kompost.

På grunn av faren for at frø overlever bør man imidlertid ikke legge svartelistede planter i kompost hvis disse kan ha frukter eller frø. Disse bør klippes av og legges i tette plastsekker i restavfallet.

Kjempebjørnekjeks som spas opp. Foto: Aud Torild Stensrød.

Fremmede arter i hager og dumping av hageavfall kan føre til spredning til naturen. På bildet ses både klatrevillvin, rødhyll, platanlønn, bøk og hestekastanje. Komposthaugen gir gode vekstvilkår. Foto: Stein Sundby.

Hindre spredning fra hagen

Du har et ansvar for at ikke dine hageplanter sprer seg ut av hagen. Dersom du ikke vil fjerne problemplanter fra hagen, må du passe litt ekstra på.

Planter som spres med vind eller dyr kan spres over lange distanser. Du kan for eksempel klippe ned blomsterstander på kanadagullris etter blomstring, slik at ikke frøene spres med vind. Nypene på rynkerose bør fjernes før de blir modne for å unngå fuglespredning.

MELD FRA OM FREMMEDE SKADELIGE ARTER

I NATUREN: På [artsobservasjoner.no](https://www.artsobservasjoner.no) kan man registrere funn av problematiske fremmede planter i naturen. Man kan også melde fra om dette til ansvarlig person i kommunen eller hos Fylkesmannen. Til Mattilsynet skal man rapportere ved mistanke om at planter er smittet av alvorlige planteskadegjørere, enten det er sykdommer eller skadelige insekter.

Fylkesmannens sommervikarer luker hageplanter i verneområder. Hvert år bruker forvaltningen i Norge millioner på å fjerne hageplanter som har forvillet seg inn i verneområder. Hageplantene konkurrerer ut sjeldne og truede planter. Foto: Sjur Stava.

Skadelige blindpassasjerer

Phytophthora Ramorum.
Foto: H.M. Singh, Bioforsk.

BLINDPASSASJERER PÅ HAGEPLANTER: Noen kan kanskje fristes til å ta med seg en spennende plante eller stiklinger hjem fra utlandet for å dyrke i sin egen hage. Det er viktig at alle vet og tar på alvor at slikt materiale kan ha med seg uønskede følgeorganismer. De fleste hageeiere kjenner for eksempel godt til brunskogsnegl. I Norge har vi strenge regler for innførsel av planter og plantemateriale. Privatpersoner oppfordres til ikke å ta med hjem planter og plantemateriale ved utenlandsreiser. De som likevel har

ønske om å ta med slikt materiale til Norge må sette seg godt inn i importreglene på forhånd. Mer informasjon om importreglene og de ulike artene finnes på www.mattilsynet.no

Brunskogsnegl kom til Norge som blindpassasjer med planter og jord. Foto: Erling Fløistad

New Zealandsk flatorm. Foto: Wikipedia.

Eksempler på skadelige blindpassasjerer

PHYTOPHTHORA RAMORUM er en soppsykdom som har rammet eikeskogene i USA hardt. Laboratorieforsøk har vist at den også gjør stor skade på blåbærlyng, som er en dominerende plante i bunnvegetasjonen i norske skoger. Rhododendron sammen med en del andre hageplanter er mottakelige for denne soppen. Derfor er det svært viktig at syke planter og annet hageavfall aldri dumpes ute i naturen.

POTETÅL ELLER POTETSYSTEMEMATODER er vanskelig å få øye på. De kan være blindpassasjerer på matpotet som derfor ikke må brukes som settepotet. Nematodene ødelegger rotsystemet til potetplantene, og reduserer potetavlingen. De kan leve i jorda i flere ti-år og er vanskelig å bli kvitt.

FURUVEDNEMATODEN *Bursaphelenchus xylophilus* er en rundorm som forstyrrer vanntransporten i furutrær på en slik måte at treet tørker og dør. Den spres ved hjelp av insektet furubukk *Monochamus* spp. Nematoden er opprinnelig fra Nord Amerika, men er også funnet i Portugal og Spania. Det kan få store konsekvenser hvis denne skadegjæveren kommer til Norge, og det er derfor forbudt å importere bartrær og bark fra bartrær fra Portugal og alle ikke-europeiske land.

NEW ZEALANDSK FLATORM *Arthurdendyus triangulatus* er 5 – 10 cm lang. Den kan følge med planter fra Storbritannia og Irland og skjuler seg gjerne på innsiden av plantepotten. Flatormen spiser meitemark, som er svært viktig for å opprettholde et godt jordsmonn. Bli flatormen introdusert, vil den norske bestanden av meitemark være i fare. Ta kontakt med Mattilsynet ved funn av New Zealandsk flatorm.

PÆREBRANN: En alvorlig sykdom på epler, pære og prydbusker i rosefamilien. Den er forårsaket av bakterien *Erwinia amylovora*. Sykdommen finnes på Vestlandet og Sørlandet, og har ført til omfattende fjerning av planter som er mottakelige for smitte, også i private hager. Denne sykdommen gjør at det er forbudt å plante vertplantene

Symptomer på pærebrann på pilemispel. Foto: Mattilsynet

bulke- og pilemispel i hele landet. Det er også forbudt å importere planter som søtmisspel, kvede, hagtorn, rogn, asal med flere.

TREBUKKER *Anoplophora* spp. har angrepet løvfellende trær i Europa, og trebukkene kan komme til Norge via import av planter og treemballasje. De kan også komme via treemballasje fra Asia. Larvene lever inne i trestammen, der de ødelegger vannopptaket slik at treet dør. Voksne trebukker kan bli flere centimeter store og har lange følehorn. Ta kontakt med Mattilsynet (22 40 00 00) hvis slike insekter blir observert.

Anoplophora, asiatiske trebukker, er en gruppe biller vi frykter kan komme til Norge. Foto: Wikipedia.

Les mer på:

- artsdatabanken.no (her finnes Norsk svarteliste og Fremmedartsdatabasen)
- hageselskapet.no
- fagus.no (her finnes faktaark med bekjemningsmetoder)
- mattilsynet.no
- miljodirektoratet.no
- lovdata.no
- nibio.no
- sabima.no

Mer om brunskogsnegler finner du på nibio.no:

TAKK TIL NIBIO som har bidratt med innspill til denne brosjyren.

LAYOUT
SisDesign AS, 2017

Spredning av russekål langs sti. Foto: Bård Bredeesen, Naturarkivet.

Hva kan jeg gjøre for å unngå eller begrense hagerømlinger?

- ✓ Kast aldri hageavfall i naturen.
- ✓ Lær deg hvilke hageplanter som utgjør en trussel i naturen.
- ✓ Lær deg hvilke planter det er forbudt å selge, bytte og plante.
- ✓ Pass på at du ikke selger, deler eller gir bort planter som er forbudt.
- ✓ Bekjemp svartelistearter, spesielt hvis de etablerer seg utenfor hagegrensene.
- ✓ Svartelistede arter med stor spredningsfare bør legges i tett pose i restavfallet. Noen hageavfallsmottak har egne containere for svartelistearter.
- ✓ Annet planteavfall leveres på hageavfallsmottak, eller legges i kompost.
- ✓ Vær oppmerksom på blindpassasjerer når du handler eller bytter planter.
- ✓ Finner du svartelistearter i naturen, meld fra på www.artsobservasjoner.no.

For mer informasjon:
www.fylkesmannen.no/hageromlinger

